
ISSN 2312-6353

НАУКОВИЙ ВІСНИК

ДРОГОБИЦЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Серія: ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ
(МОВОЗНАВСТВО)

№ 17 2022

Дрогобич

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 20653-10473р

*Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет за рішенням вченої ради
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 23 червня 2022 р.)*

УДК 001(051)
Н 34

Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство) : зб. наук. праць. Дрогобич, 2022. № 17. 162 с.

«Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія:
Філологічні науки (мовознавство)» є фаховим виданням категорії «Б» з філологічних наук (спеціальність 035 –
Філологія) на підставі Наказу МОН України № 886 від 2 липня 2020 року, Додаток 4.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.
com від польської компанії Plagiat.pl.

*Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща).*

Сайт видання: www.ddpu-filolvisnyk.com.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Кушлик О. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Члени редколегії:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Ужгородський національний університет

Демська О. М., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Котович В. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Максимчук В. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови і літератури, Національний університет «Острозька академія»

Мацьків П. В., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Федурко М. Ю., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Яремко Я. П., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Гадомський Олександр, доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в галузі мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща)

Krasowska Helena (Красовська Гелена), професор, доктор габілітований, Інститут славістики Польської академії наук (Варшава, Польща)

Kuczyńska-Koschany Katarzyna (Кучинська-Кошани Катажина), професор, доктор габілітований, Університет імені Адама Міцкевича в Познані (Познань, Польща)

Nabytowycz Ihor (Набитович Ігор), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні (Люблін, Польща)

Nowacki Albert (Новацький Альберт), доктор гуманітарних наук, Інститут літературознавства, Люблінський католицький університет імені Яна Павла II (Люблін, Польща)

Próchniak Paweł (Пручняк Павел), професор, доктор габілітований, Педагогічний університет імені Національної комісії з освіти у Кракові (Краків, Польща)

Kowalow Siergiej (Ковальов Сергій), професор, доктор габілітований, Університет Марії-Кюрі Склодовської в Любліні (Люблін, Польща)

ЗМІСТ

Баранська Л. Б. АНГЕЛОЛОГІЯ РОМАНУ МАРІЇ МАТІОС «БУКОВА ЗЕМЛЯ» (ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ).....	7
Бузько С. А. НОВА РЕДАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПISY: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ.....	13
Вільчинська Т. П., Бачинська Г. В., Вербовецька О. С. ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ПРОЗИ Б. ЛЕПКОГО І Б. ХАРЧУКА.....	17
Вусик Г. Л. ВИРАЖЕННЯ МОВЛЕННСВОЇ АГРЕСІЇ В УКРАЇНСЬКИХ МАСМЕДІА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	23
Добровольська О. Я. РЕКОНСТРУКТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКОЇ АНТРОПОНІМІЇ У ВИВЧЕННІ АСИМІЛЯЦІЇ ЗАПОЗИЧЕНЬ.....	28
Долинський Є. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В АНГЛОМОВНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ.....	35
Іванишин Ю. В., Мельник Л. Б. РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ НА УРОЦІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ МЕТОДОМ ПРОЄКТІВ У СЕРЕДНІЙ ЛАНЦІ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ.....	41
Кісь Є. Б. ІНТЕР'ЄКТИВАЦІЯ ІМЕННИКІВ ЯК ВИЯВ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ОМОНІМІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	48
Кулик О. Д. ВАРІАНТНІ ФОРМИ ЗАПОЗИЧЕНИХ ЛЕКSEM ЯК ВИЯВ ПУРИСТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	56
Кшановський О. Ч. ТИПОЛОГІЯ ВЖИВАНЬ І СЕМАНТИЧНИХ ПЕРЕХОДІВ ЛЕКSEM НА ПОЗНАЧЕННЯ ШИРИНИ В УКРАЇНСЬКІЙ, ПЕРСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ МОВАХ.....	64
Levchuk P., Stapor M. E. NAUCZANIE JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO I ODZIEDZICZONEGO NA UKRAINIE I W NORWEGII. ZARYS PROBLEMATYKI.....	71
Легка Л. І. КОРЕНЕВЕ НАГОЛОШУВАННЯ ДІЄСЛІВ ІЗ СУФІКСАМИ <i>-УВА(-ЮВА-), -А(-Я-), -И-</i> В ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ ВАСИЛЯ СТУСА.....	78
Луцьова Т. В. РІЗНОВИДИ ДЕСКРИПТИВНОГО І ТЛУМАЧНОГО ЕКФРАЗISY В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ ЕСЕ ПРО ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА: КОГНІТИВНО-СЕМІОТИЧНИЙ ПІДХІД.....	84
Науменко Н. В. ПРОСОДИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ФУНКЦІЇ РИМИ В ПІСЕННІЙ ЛІРИЦІ СТІНГА.....	90
Овсієнко Л. М. ЗМІСТОВА СТРУКТУРА ТЕРМІНА ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ.....	97
Панченко О. І. ХИБНІ ДРУЗІ ПЕРЕКЛАДАЧА В ІСТОРІЇ МОВИ ТА СУЧАСНОМУ СТАНІ.....	102
Прокопович Л. С. ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ В РОМАНІ Т. П'ЯНКОВОЇ «ЧУЖІ ГРІХИ».....	107
Сменова Л. В. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЛЕКSIKOГPAFYBAHHЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕРМІНІВ З ДІЄСЛІВНОЮ СЕМАНТИКОЮ.....	112

Стецик М. С. ТРАДИЦІЙНА ПОЕТИЧНА ЛЕКСИКА В МІЛІТАРНОМУ КОНТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ДИСКУРСІВ БОРИСА ГУМЕНЮКА).....	121
Стецик М. С., Мицак І. В. «ПРИЙДУТЬ З УКРАЇНИ ВЕРБИ І ТОПОЛІ» (СТУДІЇ НАД ЛІНГВОСТИЛІСТИКОЮ ФОЛЬКЛОРІЗОВАНИХ ПІСЕННИХ ДИСКУРСІВ).....	127
Чаварга А. П. ЖІНОЧІ ІМЕНА СІЛ ЗНЯЦЬОВО ТА ЧЕРВЕНЬОВО В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ. (НА МАТЕРІАЛІ ЦЕРКОВНИХ КНИГ).....	135
Чаган О. І. НОМІНАЦІЯ ВЕРХНЬОГО ПОКРИТТЯ БУДИНКУ, ЙОГО ЧАСТИН ТА ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТРУКЦІЇ В БОЙКІВСЬКИХ ГОВІРКАХ.....	145
Шевчук-Клюжева О. В. МОВНІ ПРАКТИКИ УКРАЇНСЬКИХ ДОШКІЛЬНЯТ.....	155
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	160

ЗМІСТОВА СТРУКТУРА ТЕРМІНА ТА ЇЇ СКЛАДНИКИ

Овсієнко Л. М.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У пропонованій реценції розглядаємо особливості змістової структури терміна та з'ясовуємо його основні складники. Змістова характеристика передбачає семантичний аналіз, а саме – аналіз змістової структури терміна. Мова йде про явище, до складу якого входить значення терміна і його зміст, що впливає (або не впливає) зі значення слів, які утворюють термін-словосполучення. Наголошено, що лінгвістичний аналіз значення терміна демонструє перехід від ознак мовного субстрату до появи в лексичній одиниці семантичних ознак терміна, тобто до формування в його змістовій структурі термінної сутності, тоді як термінознавчий підхід дає можливість показати змістову структуру терміна (лексичної одиниці) неначе зсередини. За такого підходу виявлено, що термін має такі самі складники значення, що й нетермін: денотативне, сигніфікативне, синтагмативне, категорійне й граматичне.

Термін (слово чи словосполучення) як лексична одиниця має або не має ознаки мовної мотивованості. Така мотивованість притаманна лише термінові, адже вона ґрунтується на розумінні термінної системи як вторинної відносно мови. У статті зазначено, що з позиції форми термін може бути повністю мотивованим, частково мотивованим, хибно мотивованим і немотивованим. Повністю мотивованим є термін, що має один складник, вибір якого пояснюється попереднім (нетермінним, детермінним) значенням, а також багатоелементний термін, частини якого тлумачать означенням способом. Частково мотивованими є багатоскладникові терміни, окремі елементи яких уже мають пояснення. Хибно мотивованими вважають терміни, що мають неправильне або застаріле тлумачення, а немотивованими називають ті, вибір форми яких взагалі не має пояснення. Зауважено, що під час утворення терміна (початкова назва) його форма майже завжди є мотивованою.

Доходимо висновку, що комплексне поняття «змістова структура терміна» дає можливість виокремити в ньому такі складники: власну семантику (лексичне, денотативне, репрезентативне значення, мовний компонент); мотивованість, що поділяється на різні види мовної і термінної мотивованості; сигніфікативне значення (визначення спеціального поняття, вербалізування спеціального концепту). Означені складники змістової структури терміна виокремлюють у ньому в результаті застосування лінгвістичних, логічних, семіотичних і власне термінознавчих методів аналізу.

Ключові слова: термін, нетермін, термінознавство, змістова структура, лексична одиниця, мотивованість, немотивованість, термінна мотивованість, сигніфікативне значення.

Ovsienko L. M. The content structure of a term and its components. In the suggested reception, we explore peculiarities of the content structure of a term and discover its main components. The content characteristics envisage certain semantic analysis, in particular; analysis of the content structure of a term. It concerns a phenomenon which includes the meaning of a term and its contents that ensues (or does not ensue) from the meanings of words that make up such term-word combination. A linguistic analysis of the term's meaning demonstrates a transition from features of language substrate to a lexical unit developing semantic features of a term, that is, to the formation of a term-related essence inside its content structure. A terminology-based approach enables us to display the content structure of a term (lexical unit) as if seen from inside. With this approach, it has been discovered that a term has the same meaning components as a non-term: denotative, syntagmatic, categorial and grammatical.

As a lexical unit, word or word combination, a term may have or not have signs of linguistic motivation. Such motivation is only inherent to a term since it is based on understanding a term system as a system which is secondary to language.

The article notes that from the viewpoint of form, a term can be fully motivated, partially motivated, wrongly motivated, and non-motivated. A fully motivated term is the term that has one component, the choice of which is explained with the previous (non-term, determinant) meaning, as well as the multi-element term, the parts of which are interpreted in the said way. Partially motivated terms are the multicomponent terms, the separate elements of which already have explanations. Wrongly motivated terms are the terms that have a wrong or obsolete interpretation, and non-motivated terms are the terms where the choice of form lacks any explanation at all. It has been pointed out that when a term is created (initial name) its form is almost always motivated.

In this publication, the author concludes that the complex notion of "content structure of a term" enables us to distinguish the following components that make it up: its own semantics (lexical, denotative, representative meanings, linguistical component); motivation, which is divided into various types of linguistical and terminological motivation; significative meaning (definition of a special term, verbalization of a special concept). The abovesaid components of the content structure of a term are distinguished as a result of application of linguistical, logical, semiotical and actually terminological methods of analysis.

Key words: term, non-term, terminology, semantic structure, lexical unit, motivation, non-motivation, term motivation, significative meaning.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Термін є основним об'єктом вивчення термінознавства, проте його досліджують і в лінгвістиці. Якщо розглядати термін з позиції останньої як лексичну одиницю, яка має особливі функції, то варто зосередити увагу на змістовій і формальній характеристиці його.

Змістова характеристика передбачає семантичний аналіз, а саме аналіз змістової структури терміна. Мова йде про явище, до складу якого входить значення терміна (просте, складне, денотативне тощо) і його зміст, що впливає (або не впливає) зі значення слів, які утворюють термін-словосполучення. З огляду на це варто ретельно розглянути всі складники змістової структури терміна із застосуванням лінгвістичного, семіотичного і термінознавчого методів аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблем термінології досліджували К. Авербух, А. Багмут, М. Вакуленко, О. Вакуленко, Л. Васенко, Н. Васильєва, М. Володіна, І. Волкова, Б. Головін, В. Дубічинський, В. Іващенко, Т. Кияк, Р. Кобрін, І. Кочан, І. Кочерган, О. Кримець, Г. Мацок, Н. Овчаренко, Т. Панько, Н. Подольська, О. Потєбня, І. Процик, О. Радченко, А. Суперанська, Г. Фреге, Г. Штейнталь та ін. Проте, на жаль, наразі немає наукових розвідок, у яких би було чітко схарактеризовано змістову структуру терміна й визначено її складники. Це дало нам поштовх до роботи в цьому напрямі.

Формулювання мети і завдань статті. З огляду на зазначене зрозуміло, що питання змістової структури терміна поки залишається відкритим. Тому в цій рецепції ми спробуємо розглянути його і зробити відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Змістову структуру терміна характеризують із застосуванням семантичного трикутника, про який йшлося в нашій попередній публікації [2, 75–76]. З терміном як знаком у межах цього трикутника зіставляється одиничний позначуваний предмет (денотат) і означає поняття (сигніфікат, концепт денотата). З оперттям на теорію Г. Фреге [4, 25–50] можна говорити про значення і сенс, тобто про позначення об'єкта і той спосіб, яким воно виявлено. Ці складники є надважливими для вивчення змістової структури терміна. Тож спочатку зосередимо увагу на його значенні. Йдеться про значення лексичної одиниці мови, яка виконує функцію терміна (якщо вона є). За такої умови лексична одиниця має номінативне значення й чітко називає конкретне поняття, що відповідає терміну. До прикладу, слово *кислота* з функцією хімічного терміна має номінативне значення. За умови, якщо ця лексична одиниця має низку номінативних значень, то номінативне значення, яке встановлює зв'язок слова зі спеціальним поняттям, відмежовується від інших значень лексичної одиниці.

У багатьох наукових розвідках натрапляємо на твердження, що значенням терміна є спеціальне поняття. Проте це варто перевірити й уточнити. По-перше, є випадки, коли та сама лексична одиниця має кілька понять, які входять до однієї чи низки терміносистем, або ж, навпаки, кілька

термінів мають спільне поняття. У такому разі виникає питання, який же з термінів найяскравіше виражає поняття. По-друге, спостерігаємо й таке, коли термін (лексична одиниця) функціонує, а його поняття є не конкретним, не сформованим (зокрема, у нових галузях знань). За такої умови ми не можемо стверджувати, що значенням лексичної одиниці є поняття. По-третє, і найголовніше, значеннями термінів є дуже спеціальні поняття – загальні поняття спеціальних галузей знань чи діяльності, які мають єдине тлумачення (референції) і змістове наповнення (теорії). У такому аспекті значення термінів складніше (аніж нетермінів), оскільки вони мають спеціальний складник (науковий, технічний тощо).

З позиції лінгвістики важливим є питання місця термінного значення в семантичній структурі лексичної одиниці мови: головним воно є чи другорядним, первинним чи вторинним? З'ясувати це можна шляхом аналізу словникових статей. При цьому цікаво зіставити терміни нової і вже впорядкованої галузей знань. Зазвичай у давно відомих галузях використовують лексеми, для яких термінне значення є вторинним. До прикладу, у текстильній справі більшість термінів мають ключове значення, яке не є термінним (*прив'язка, кожух, дротик, чапля* тощо). А в сучасних галузях знань послуговуються лексичними одиницями, основне значення яких майже завжди є терміном. Так, в інформатиці використовують терміни (*верстка, заголовок, розмітка, вказівник* тощо), для яких нетермінне значення наразі є другорядним. Це стосується саме тих галузей і сфер діяльності, у яких переважає запозичена й інтернаціональна лексика (*гіпербола*, грец. ὑπερβολή – перебільшення; *метафора*, грец. μεταφορά – перенесення). А отже, можна простежити, як вторинні значення (метафорні й метонімії) набувають статусу первинних, за умови, що виконують функції термінів. Тоді, коли «автор» терміна добирає лексичну одиницю мови для послуговування нею як терміном, цей ще передтермін може мати вторинне значення й всі супутні йому ознаки: експресивність та образність метафор і метонімії, наочність синекдох тощо. Коли ж лексичні одиниці стають самостійними термінами й складниками терміносистеми, то їхнє нове термінне значення набуває статусу прямого і «відривається» від свого нетермінного значення, а експресивність, образність та інші спільні ознаки стають конотаціями терміна, які є в його змістовій структурі, але не впливають на формулювання визначення поняття.

Описаний лінгвістичний аналіз значення терміна демонструє перехід від ознак мовного субстрату до появи в лексичній одиниці семантичних ознак терміна, тобто до формування в його змістовій структурі термінної сутності. Термінознавчий підхід дає можливість показати змістову структуру терміна (лексичної одиниці) неначе зсередини. За такого підходу виявлено, що термін має ті самі складники значення, що й нетермін: денотативне, сигніфікативне, синтагматичне, категорійне й граматичне. Важливо також зауважити, що в різних типах термінів, що різняться референтно, можуть переважати ті чи ті складники значення.

Якщо відокремити терміни від нетермінів, то можна помітити, що всі перелічені складники значення є специфічними. Так, денотативне значення терміна відображає зв'язок значення його з предметом (денотатом) і він є прямим, а не опосередкованим, навіть якщо лінгвіст бачить у термініві метяфору. До прикладу, в астрофізичному терміні *сонячний вітер* метяфорна друга частина *вітер* нейтралізується прямою номінацією *сонячний*. Сигніфікативне значення терміна відображає зв'язок лексичного значення з поняттям, але специфічність поняття, позначеного терміном, спричиняє те, що лексична одиниця, яка виконує функцію терміна, відірвана від суміжних лексичних одиниць, що утворюють, наприклад, лексико-семантичні групи, а парадигмативно й синтагмативно пов'язана з іншими одиницями терміносистеми. Наприклад, технічний термін *вушко* пов'язаний не зі словом *вухо*, а з лексемою *кільце, деталь* тощо. У цьому аспекті його сигніфікативне значення варто називати сигніфікативно-денотативним. Наявність спеціального значення є головною особливістю змістової структури терміна. Проте й інші його складники є специфічними; вони залежать від синтаксичних, частиномовних і словотвірних особливостей лексики.

У дослідженні змістової структури терміна принципово важливим є питання вираження (позначення) поняття. Означена проблема, що набула актуальності в ХІХ столітті у працях О. Потебні, Г. Фреге, Г. Штейнтала, залишається однією з ключових і в сучасній лінгвістиці (ономасіології).

Термін (слово чи словосполучення) як лексична одиниця має (або не має) ознаки мовної мотивованості. Така мотивованість притаманна лише термініві, адже вона ґрунтується на розумінні термінної системи як вторинної відносно мови. Відтак слово, яке стало терміном, набуває мовної мотивованості. Справді, коли лексична одиниця трансформується в термін, уже не цікавить пояснення її попереднього значення й форми; актуальним є набуте значення і місце терміна в термінній системі.

Таким чином, поняття мотивованості в термінознавстві (термінній мотивованості) дещо відрізняється від ідентичного поняття в лінгвістиці. Ґрунтуючись на семіотичному (широкому) розумінні мотивованості (невідоме мотивується відомим), термінознавство розглядає це поняття розчленовано, а саме: мотивованість форми терміна розуміють як пояснення вибору цієї форми мовним субстратом терміна – лексичною одиницею мови (у цьому розумінні мотивованість форми терміна є вторинною відносно мотивованості лексичної одиниці; немотивована лексична одиниця може бути мотивованим терміном). Мотивованість семантики й функції терміна визначають прямим відношенням до об'єкта позначення та місцем терміна в терміносистемі.

Розглянемо ці явища відокремлено. З позиції форми термін може бути повністю мотивованим, частково мотивованим, хибно мотивованим і немотивованим [1, 99]. Повністю мотивованим є термін, що має один складник, вибір якого пояснюється попереднім (нетермінним, детермінним) значенням, а також багатоелементний термін, частини якого

тлумачать означеним способом. Частково мотивованими є багатоскладникові терміни, окремі елементи яких уже мають пояснення. Хибно мотивованими вважають терміни, що мають неправильне або застаріле тлумачення, а немотивованими називають ті, вибір форми яких взагалі не має пояснення.

Зауважимо, що під час утворення терміна (початкова назва) його форма майже завжди є мотивованою. Як мотивування використовують назву об'єкта термінування (наприклад, за подібністю з об'єктом номінації в мові) або найменування його ознаки. Так виникають повністю мотивовані терміни, але прагнення використовувати їх наразі приводить до утворення термінів завдовжки більше ніж 10 слів.

У процесі аналізу складників мотивованого терміна одночасно вивчають його формальну й змістову структуру. Важливо з'ясувати, які саме ознаки термінованого поняття покладено в основу номінації і скільки їх необхідно для створення цілісного терміна. Проте трапляються випадки, коли об'єкт називають на основі метяфорної чи метонімічної назви. Тоді в основі мотивування може опинитися зовсім випадкова ознака. Таким чином, термінознавство, на протипагу логіці, оперує поняттям відмінної ознаки об'єкта, а не суттєвої, чи несуттєвої.

Безперечно, відмінна ознака, що відображена в мотивованому термініві, може збігтися із суттєвою. До того ж автор терміна свідомо прагне передати в ньому ознаку (ознаки), яку він вважає суттєвою відповідно до визначеної ним основної теорії. Але цей принцип не дозволяє наполягати на думці про те, що в термініві обов'язково має бути відображена суттєва ознака об'єкта. Адже кожна з теорій може мати свої суттєві ознаки предмета (це залежить і від поглиблення суспільного знання).

Звідси в термінознавстві виникає поняття хибно мотивованого терміна. Означені структури можуть виникати через низку причин, першою з-поміж яких є помилкове знання, хибність якого виявляється під час розвитку науки. Другою причиною існування групи таких термінів є зміна тих ознак, які були покладені в основу назви. Близькою до неї є третя причина, яка полягає в перенесенні назви на інший предмет, що має подібні, але інші ознаки. Четверта причина – це свідоме прагнення приховати інформацію про справжні ознаки предмета.

Поняття правильної і хибної мотивованості термінів відноситься до аналізу змістової структури термінів, на відміну від понять повної і часткової мотивованості / немотивованості.

Тепер звернемо увагу на проблему кількості ознак предмета, що відображаються в мотивованому термініві. Застосування класифікаційного принципу, що є найпоширенішим принципом побудови терміносистем, тягне за собою використання родо-видової структури термінів у тих випадках, коли є потреба позначити видові поняття, що виокремлюються із родових, до того ж на кількох етапах поділу його. Застосування цього принципу є причиною виникнення багатослівних термінів (10–15).

З огляду на те, що питання оптимальної кількості ознак, які повинні відображатися в мотивованому термініві є актуальним, варто зазначити, що таку

змістову структуру мають терміни, які містять в собі назву об'єкта та одну з його індивідуальних ознак. Здебільшого такими є назви тварин і рослин, наук і навчальних дисциплін тощо. У структурі означених назв є вказівка на найоптимальніший об'єкт вивчення, проте такі структури спостерігаємо досить рідко. Дослідження засвідчують, що в сучасних терміносистемах досить поширеними є терміни, які мають не одну відмінну ознаку.

Отже, у тих випадках, коли ми можемо пояснити вибір способу визначення мовної одиниці загального поняття, маємо справу з мотивованим терміном (це стосується не вибору звукової оболонки, а лексичної одиниці, яка буде мати функції терміна в терміносистемі). Термінна мотивованість пов'язує форму терміна з його семантикою та із семантикою та формою інших термінів, які є складниками цієї терміносистеми. Зазначене дає можливість зробити такі висновки: по-перше, мотивованими термінами можуть бути лексичні одиниці, які із загальномовної позиції є не мотивованими; по-друге, сам характер семантичної мотивованості термінів зовсім інший порівняно з нетермінами. Мотивацією тут часто слугує залежність семантики термінів не від попереднього значення окремої лексичної одиниці, а від семантики інших термінів цієї ж системи. Тобто терміни, які є складниками однієї системи, мають семантичну системність, а ознака формальної системності термінів набуває статусу факультативної.

Таким чином, проблема мотивованості термінів наразі не вичерпана. Як було зазначено, є низка випадків мотивованості їх і в кожному з них терміни можуть виконувати свої функції. Навіть хибно мотивовані, якщо вони глибоко занурилися у практику певної галузі знань, інколи залишаються незмінними.

Поняття семантичної мотивованості має велике значення у дослідженні явища термінності, яке може розглядатися із застосуванням методів вимірювання ступеня мотивованості терміна.

Виникнення понять «значення терміна» й «семантична системність терміна» дають змогу по-новому розглянути проблему однозначності й багатозначності терміна в термінознавстві.

Незважаючи на старання термінологів, терміни зберігають свою багатозначність, оскільки вони є лексичними одиницями мови. Ця думка характеризує лінгвістичний та лексикологічний підходи до термінів і доводить те, що вони ґрунтуються на мовному субстраті. Проте, заперечуючи твердження, що «термін не повинен бути багатозначним», очевидно, варто застосовувати не лінгвістичне, а термінознавче аргументування.

Справжньою багатозначністю, на яку ми досить часто натрапляємо, є використання того самого терміна в близьких галузях знань з дещо різними значеннями, коли семантичний склад має частину спільних для термінів ознак (сем): *фонд* у бібліотечній справі, *фонд* в інформатиці (у другому випадку до складу фонду додаються ще вторинні документи). Така багатозначність утворюється в результаті міжсистемного запозичення термінів. Вона усувається під час упорядкування термінології додаванням

конкретизувального складника (зокрема, в інформатиці виникає термін *довідково-інформаційний фонд*, у бібліотечній справі – *бібліотечний фонд*).

Ще одним випадком багатозначності є явище, яке в традиційному термінознавстві називають *категорійною багатозначністю*. Наприклад, позначення тим самим терміном процесу і результату, явища і величини, предмета вивчення й науки (*електричний струм, твердість, деформація, логіка, філософія*). Насправді, це не багатозначність, а семантична похідність, яка спричиняє утворення семантичних омонімів, адже головні семи у змістовій структурі термінів відрізняються навіть категорійно. Немає сумнівів у тому, що цей тип багатозначності залежить від підґрунтя, на основі якого вони утворені, а саме – лексичних одиниць мови, для яких багатозначність є закономірністю. Тому «боротьба» з такою багатозначністю є дуже складною, оскільки в структурі терміна є мовний субстрат. Проте термінолог все ж повинен спробувати розв'язати проблему. У тих випадках, коли лексично варіативність дозволяє розділити значення процесу і об'єкта, багатозначність усувається звичайним шляхом, проте без свідомої участі людини (*конструкція – конструювання, інструкція – інструктаж* тощо). Але тоді, коли така лексико-морфологічна диференціація не можлива, доводиться свідомо вводити нові терміни (*термінологія* як наука замінюється словом *термінознавство* і залишає за собою значення «сукупність термінів»). Цей вид багатозначності має право на життя, а завдання термінолога полягає в тому, щоб зменшити наслідки його існування.

На завершення нашої реценції про змістову структуру терміна розглянемо питання про так звані семантичні способи творення його, а саме: як і чому лексична одиниця набуває термінного значення?

З лінгвістичного (семасіологічного) погляду спостерігаємо звичайні семантичні процеси – метафоризацію, метонімізацію, синекдоху, перенесення назви за функцією, тобто, процеси вторинної номінації, розвиток вторинних значень лексичних одиниць. Так, термін сучасної хірургічної сфери *лазерний скальпель* є функційним перенесенням назви (на відміну від металевого, він не має гострої ріжучої поверхні; його застосування не призводить до кровотечі тощо). У термінознавчій літературі неодноразово вчені висловлювали думку про те, що останнім часом семантичні способи термінотворення набувають статусу вторинних, порівняно з морфологічними і синтаксичними [3]. Справді, досить поширені у XVIII–XIX ст. (тобто під час масового формування терміносистем природничих і технічних наук на основі лексичних одиниць мови) способи творення термінів наразі не можуть задовольнити потреби точних наук і мінімізувати багатозначність.

Однак говорити про відмирання означених способів не можна. Наразі змінився лише характер реалізування їх, зокрема широко застосовується міжсистемне запозичення термінів, особливо з метафоричним переосмисленням їх. До прикладу, термін психології *пам'ять* зберігає ознаку «запам'ятовування, закріплення» і переходить у терміносистему інформатики – *пам'ять* оперативна (ЕОМ). У таких випадках

мова йде не про детермінологізування, а про вторинне термінологізування. Таким чином, вихідним матеріалом для термінів, утворених семантичним способом, найчастіше є інші терміни, а не лексичні одиниці (нетерміни). Це пов'язано з тим, що змістова структура терміна є чіткою. Терміни є мотивованими, їхня семантика має такі семи, які частіше застосовують у нових терміносистемах. Утім збереглися й процеси переходу лексичних одиниць із загальноживаної мови в словниковий склад спеціальної. Цей факт засвідчує тісний взаємозв'язок спеціальної мови із загальноживаною та можливість взаємообміну лексичними одиницями.

Висновки та перспективи досліджень. Таким чином, комплексне поняття «змістова структура

терміна» дає можливість виокремити в ньому такі складники: власну семантику (лексичне, денотативне, репрезентативне значення, мовний компонент); мотивованість, що поділяється на різні види мовної і термінологічної мотивованості; сигніфікативне значення (визначення спеціального поняття, вербалізування спеціального концепту).

Означені складники змістої структури терміна виокремлюють у ньому в результаті застосування лінгвістичних, логічних, семіотичних і власне термінознавчих методів аналізу.

Для всебічного розуміння структури терміна необхідно ще розглянути його формальну структуру, що й стане об'єктом нашої наступної розвідки у цьому напрямі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заніздра Н. О., Заніздра В. В. Проблема мотивованості наукового терміна. *Вісник КДПУ ім. М. В. Остроградського*. 2007. Вип. 2 (43). Ч. 1. С. 98–102.
2. Овсієнко Л. М. Термін як складник різних терміносистем. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 1. Ч. 1. С. 72–77.
3. Панько Т. І., Кочерган І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство : підручник. Львів : Світ, 1994. 216 с.
4. Frege G. L. Uber Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift fur Philisophische Kritik*. 1892. В. 100. S. 25–50.

REFERENCES

1. Zanizdra, N. O., Zanizdra, V. V. (2007). Problema motyvovanosti naukovocho termina [Problem of scientific term motivation]. *Visnyk KDPU im. M. V. Ostrohradskoho*, 2 (43) / 1, 98–102 [in Ukrainian].
2. Ovsiienko, L. M. (2022). Termin yak skladnyk riznykh terminosystem [Term as a component of various term systems]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33 (1) / 1, 72–77 [in Ukrainian].
3. Panko, T. I., Kocherhan, I. M., Matsiuk, H. P. (1994). *Ukrainske terminoznavstvo [Ukrainian terminology]: pidruchnyk*. Lviv: Svit, 1994 [in Ukrainian].
4. Frege, G. L. Uber Sinn und Bedeutung. *Zeitschrift fur Philisophische Kritik*. 1892. В. 100. S. 25–50.